

*Maren Hertzberg Erichsen og
Tore Halvorsen*

**Marshallplanen og norsk
offisiell statistikk**

Notater

Innhold:

Forord	3
1. Marshallplanen	4
1.1 Bakgrunn	4
1.2 Norges deltagelse	4
1.3 Organisering og samarbeid	5
1.4 Betingelser	6
1.5 Praktisk gjennomføring	7
2. Marshallhjelpen og statistikken	8
2.1 Regnskapsføring og publisering	8
2.2 Marshallhjelpens størrelse	9
2.3 Nærmere om Marshallhjelpen og lånet til aluminiumsverket på Sunndalsøra	13
2.4 Marshallplanen og utviklingen av nasjonalregnskapet	16
Referanser	19

Forord:

I januar 1998 ble Statistisk sentralbyrå (SSB) kontaktet av tidligere byråsjef i Handelsdepartementet, Maren Hertzberg Erichsen. Hun ville gjerne diskutere et spørsmål av statistisk art som burde interessere SSB, selv om det lå noe tilbake i tid. Marshallhjelpen som Norge mottok fra USA etter andre verdenskrig var på US \$ 439 millioner og ikke "ca. US \$ 425 millioner" som enkelte steder har vært gjengitt som offisiell norsk statistikk, se Jahn, Eriksen, Munthe (1966).

Spørsmålet om hvor stor hjelpen var, kom opp i forbindelse med jubiléet for Marshallhjelpen, som ble markert sommeren 1997.

Hertzberg Erichsen var i stillings medfør selv aktiv deltaker i arbeidet med Marshallhjelpen da den ble gitt, som byråsjef i Handelsdepartementet i den aktuelle perioden. Foranlediget av henvendelsen fra Hertzberg Erichsen fikk Tore Halvorsen ved Avdeling for økonomisk statistikk, Seksjon for nasjonalregnskap, i oppdrag å følge saken opp fra SSBs side. Resultatet er det foreliggende notat utarbeidet av Maren Hertzberg Erichsen og Tore Halvorsen. Tidligere finansråd i Finansdepartementet, Eivind Erichsen, har også bidratt til framstillingen, etter nær kontakt i behandlingen av saken siden jubiléet i 1997.

1. MARSHALLPLANEN

1.1 Bakgrunn

Marshallplanen, eller European Recovery Program (ERP), var et amerikansk initiert hjelpeprogram i perioden 1948 - 1952 med siktemål å støtte gjenoppbyggingen av Europa etter andre verdenskrig. Planen ble lansert av den amerikanske utenriksminister George C. Marshall i en tale ved Harvard universitetet 5. juni 1947, derav navnet. Planen gikk ut på at USA kunne yte økonomisk bistand i form av gaver og lån, så fremt de europeiske landene samarbeidet om å utarbeide en felles plan for gjenoppbyggingen.

I alt 16 vest-europeiske land deltok i planen, deriblant Norge. Sovjetunionen og andre sentral- og øst-europeiske land avviste imidlertid enhver deltagelse. Planen ble vedtatt av USAs kongress i 1948 og omfattet et program som strakk seg over fire år, med start i 1948 og avslutning i 1952.

I alt kom USAs bidrag til planen opp i over 13 milliarder dollar. Hvert enkelt land ga i starten en oversikt over behov for hjelp, som til sammen langt oversteg det USA så seg i stand til å yte. For å samordne fordelingen av midlene ble organisasjonen Organisation for European Economic Cooperation (OEEC) etablert i april 1948. Organisasjonen var forløperen til den i dag mer kjente Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD).

1.2 Norges deltagelse

Den norske regjeringen inntok i starten en noe avventende holdning til utspillet fra USA, men deltok på forberedende møter i Paris i 1947. Norge var blant landene som aksepterte tilbudet om hjelp og som dannet OEEC våren 1948.

Da mottakerlandene ble bedt om å framlegge en begrunnet oversikt over behovene for bistand, kunne en i Norge bygge direkte videre på det arbeidet som var gjort i samband med nasjonalbudsjettene for de første etterkrigsårene. Det aller første nasjonalbudsjettet ble offentliggjort i februar 1946 og hadde som et viktig formål å vise at gjenreisningen av økonomien ville kreve store importoverskudd og tilbakeholdenhet når det gjaldt løpende konsum i både det offentlige og i husholdningene, se Bjerve (1991). Marshallhjelpen kunne

dermed betraktes som en ekstra finansieringskilde for import av forbruks- og investeringsvarer.

1.3 Organisering og samarbeid

Hovedkvarterene for Marshallhjelpen var i Washington og Paris. I Washington var apparatet som ble opprettet, Economic Cooperation Administration (ECA¹), en nyskapning knyttet til USAs handelsdepartement. I tillegg hadde USA egne delegasjoner i hvert enkelt mottakerland organisert som såkalte “mission” i USAs ambassade i hvert enkelt land. Mottakerlandene etablerte kontakter for denne “mission” på forskjellig plan i departementer, sentralbanken m.v. I Norge var handelsministeren, dengang Erik Brofoss, hovedkontakten for ECA “mission” til Norge. Som et ledd i administrasjonen av Marshallhjelpen til Norge opprettet Brofoss et eget kontor i Handelsdepartementet, mens Direktoratet for Eksport- og Importregulering i samme departement var ansvarlig for administrasjonen av importprogrammet og utstedelse av importlisenser.

Norske myndigheter hadde naturlig nok mest med amerikanerne i Oslo å gjøre. De ble holdt løpende orientert - både muntlig og skriftlig - om Norges økonomiske situasjon og om hvilken politikk regjeringen førte. Det ble samarbeidet med amerikanerne om de opplegg man fra norsk side presenterte overfor OEEC i Paris. Amerikanerne i Oslo spilte forøvrig en viktig rolle i å formidle synspunkter overfor de amerikanske hovedkvarterene, se Erichsen (1987) .

Etterhvert utviklet samarbeidet med amerikanerne i Oslo seg dithen at de effektivt og energisk støttet opp om den økonomiske strategi norske myndigheter la opp til, noe som var meget nyttig fordi det i Paris og Washington gjorde seg gjeldende adskillig skepsis til viktige sider ved de norske planene. Riktignok var det alminnelig oppslutning om hovedsynspunktet om at investeringene skulle prioriteres og forbruket begrenses, men Washington og delvis Paris fryktet for at det norske investeringsprogrammet var urealistisk stort. Man var redd for at inflasjonen kunne ta overhånd. Man var også skeptisk til den omfattende bruk av direkte reguleringer som man den gang hadde. Det gode samarbeidet med amerikanerne i Oslo og den sterke støtten de norske myndighetene fikk fra dem, bidro imidlertid til at en fikk forståelse for den norske strategien og til at Norge fikk så omfattende Marshallhjelp som landet faktisk gjorde.

¹ ECA ble senere omdøpt til MSA (“Mutual Security Agency”).

I OEEC i Paris var organisasjonens ryggrad et effektivt internasjonalt sekretariat som raskt ble bygget opp. Sekretariatet betjente de nasjonale delegasjonene som landene opprettet i Paris. Sekretariatet og delegasjonene utgjorde OEEC. Amerikanerne etablerte også en sterk nasjonal delegasjon tilknyttet OEEC, uten at de var medlemmer den gangen.

Noe av det første OEEC gjorde var å innhente detaljerte oppgaver fra alle medlemslandene om deres økonomiske programmer og behov for Marshallmidler. Dette materialet ble nøye gjennomgått av sekretariatet og amerikanerne. Hvert enkelt medlemsland ble så gjort til gjenstand for beinhard eksaminasjon. De nasjonale delegasjonene var meget aktive i denne prosessen. I den utstrekning de kunne avdekke svakheter hos andre, økte de sine egne sjanser til å få en større del av Marshallmidlene. Men gjennomlysningen av programmene virket også til mer realisme og til bedre programmer. De ble gjort innbyrdes mer konsistente. I utgangspunktet var nemlig mangel på konsistens et problem. F.eks. planla landene å selge til hverandre mye mer enn de samme landene planla å kjøpe fra hverandre.

Til slutt ble det hele sydd sammen til en felles rapport om et europeisk gjenreisningsprogram og der de ulike lands behov for Marshallmidler fremgikk.

Sjefsforhandler for Norge i hele denne prosessen var Arne Skaug. Han hadde permisjon fra sin stilling som sjef for Statistisk sentralbyrå. Skaug viste seg som en meget dyktig forhandler, og var nok den som sammen med Erik Brofoss bidro mest til at Norge kom særdeles gunstig ut ved fordelingen av Marshallmidlene. Per innbygger fikk Norge mer enn noe annet land, se Sommerfelt (1997), side 83 og 156.

1.4 Betingelser

I 1948, da Marshallplanen trådte i kraft, krevde amerikanerne at hvert enkelt land skulle inngå en bilateral avtale med USA, som innebar at landet skulle sørge for ekstern og intern stabilitet i sin økonomi. Videre skulle de samarbeide med hverandre om å øke samhandelen. Med dette siktepunktet ble importen gradvis liberalisert.

For å stimulere samhandelen de involverte landene imellom, ble det innført et system med trekkrettigheter eller betinget dollarhjelp. I første omgang var disse bilaterale, men ble etterhvert gjort multilaterale. De fungerte slik at medlemslandet som mottok en slik trekkrettighet (debitorlandet) fikk varer for et bestemt beløp i et annet land (kreditorlandet),

mens sistnevnte land mottok betaling i dollar. Den dollarstøtte som et land mottok avhang dermed av omfanget av utnyttelse av trekkrettigheter, se Jahn, Eriksen, Munthe (1966).

En viktig klausul var en forpliktelse for de europeiske regjeringene til å plassere på en konto i sentralbanken et beløp i lokal valuta svarende til de dollarne landene hadde fått som gave og lån. Dette var de såkalte motverdimidlene. De kunne bare brukes etter nærmere avtale med USA. Dette var et viktig punkt som ga amerikanerne stor innflytelse på de offentlige budsjettene i flere av landene. Men ikke i like stor grad i Norge. Regjeringen fikk nemlig amerikanerne med på at en større del av motverdimidlene rett og slett skulle bli stående i Norges Bank, dvs. de skulle bli bokført som avskrivning på den såkalte okkupasjonskontoen.

Okkupasjonskontoen var en konto i Norges Bank opprettet av tyske okkupasjonsmyndigheter i Norge i 1940 for opptak av kreditt i Norges Bank. De tyske myndighetene hevet i perioden 1940-1945 i alt 11 003 millioner kroner på denne kontoen til dekning av utgifter i Norge. Som motpost ble det oppført et tilsvarende tilgodehavende for Norges Bank i Deutsche Reichs-Kreditkasse i Berlin. Okkupasjonskontoen utgjorde ved frigjøringen i 1945 om lag 8,1 milliarder kroner. Det ble senere avbetalt ca. 2,5 milliarder kroner, vesentlig ved hjelp av midler fra Marshallhjelpen.

1.5 Praktisk gjennomføring

Det var staten Norge som importerte varene som Marshallhjelpen finansierte. Men den bedriften som i Norge fikk den enkelte varen eller varepartiet, måtte selvfølgelig betale for det. Og det skjedde i kroner, som via vanlige kanaler havnet på kontoen for motverdimidler i Norges Bank. Det meste av midlene på motverdikontoen - omtrent 70 prosent eller 1.931 millioner kroner - ble brukt til nedskrivning av okkupasjonskontoen i Norges Bank. Noe av midlene gikk til delfinansiering av enkelte større kapitalkrevende prosjekter i Norge.

I "Melding til norske importører angående kjøp av varer som finansieres under European Recovery Program", Oslo 1949, avsløres det hvilken relativt intrikat dokumentasjon som måtte til for hver enkelt transaksjon. Gangen var vanligvis denne, se Hertzberg Eriksen (1997/98):

1. Den norske importøren søkte Handelsdepartementet om importlisens for varen fra USA.
2. Dersom varen inngikk i det omfangsrige register som ECA hadde gitt kjøpetillatelse for - *Procurement Authorization* -, avgjorde Handelsdepartementet ved utstedelse av importlisensen om den skulle finansieres med ERP-midler. I så fall ble lisensen utstyrt med instruks om dokumentasjon som importøren måtte sørge for.
3. Ved bestilling av varen fra USA måtte det fremgå at kjøpet skulle finansieres med ERP-midler. Avhengig av betalingsmåten, skulle eksportøren på sin side bidra med dokumentasjon.
4. Et viktig skjema som raskt ble velkjent på begge sider av Atlanterhavet, var *INVOICE-AND-CONTRACT ABSTRACT* (eca-280(4-49)). Det skulle inneholde data om bestilling, betaling og skipning av varen.
5. Når varen eller varepartiet var kjøpt, betalt og ankommet, skulle Norges Bank få tilsendt de foreskrevne dokumenter for transaksjonen, hvoretter Norges Bank, som dengang skaffet seg en egen utsending i USA, tok seg av å få refundert fra ECA det utlagte dollar beløpet. Norges Ambassade i Washington var også i bildet ved denne siden av transaksjonen.

2. MARSHALL-HJELPEN OG STATISTIKKEN

2.1 Regnskapsføring og publisering

Norges Bank hadde ansvar for den detaljerte regnskapsføringen av de midlene fra Marshall-hjelpen som ble stilt til disposisjon for Norge, også motverdimidlene i norske kroner. I Norges

Banks årlige beretning og regnskap ble det presentert tabeller med oversikt over tildelte og benyttede midler.

Oversiktstabeller som viste tildelte dollarmidler og motverdien i norske kroner, samt bruken av disse, ble tatt inn i de rapportene som gikk fra regjeringen ved Handelsdepartementet til ECA, om den ERP-finansierte vareimporten. Rapportene ble levert i henhold til artikkel VII i avtalen av 3. juli 1948 om økonomisk samarbeid mellom Norge og USA.

I den offisielle statistikken som ble publisert av Statistisk sentralbyrå inngikk transaksjonene knyttet til Marshallhjelpen på vanlig måte i ulike statistikker. Dette gjaldt utenrikshandelen med varer, der vareimporten ble registret på vanlig måte; og betalingsbalansen (utenriksregnskapet), der en også registrerte tallene for stønader.

I tillegg ble det i Statistiske meddelelser (fra og med 1950 Statistiske meldinger) gitt kvartalsvise orienteringer om Marshallhjelpen (i alt 11) under overskriften “Det europeiske gjenreisningsprogram. (ERP)”. Den første orienteringen av dette slaget kom i Statistiske meddelelser nr. 12/1949 og den siste i Statistiske meldinger nr. 7/1952.

Endelig ble det presentert informasjon om Marshallhjelpen som del av den årlige publiseringen av Finanstellingen og Betalingsbalansen overfor utlandet. Kapittel 4 i denne statistikken gikk under betegnelsen “Ytelser under Det europeiske gjenreisningsprogram (ERP)”. Dette ble første gang offentliggjort ved publiseringen av Finanstellingen og Betalingsbalansen for 1948 i Statistiske meddelelser nr. 12/1949, og siste gang i Statistiske meldinger nr. 1/1955.

2.2 Marshallhjelpens størrelse

I de kvartalsvise orienteringene i Statistiske meldinger om Marshallhjelpen (“Det europeiske gjenreisningsprogram (ERP)”), var det etterhvert fire tabeller som ble vist:

Den første tabellen anga tildelt økonomisk hjelp akkumulert fra 2. kvartal 1948 til dato, uttrykt i amerikanske dollar. De påfølgende to tabellene ga oversikt over henholdsvis kjøpetillatelse utstedt pr. dato uttrykt i dollar og ankommet direkte hjelp fordelt på vareslag, også uttrykt i dollar. I den fjerde og siste tabellen ble det gitt en oversikt over akkumulert bokført hjelp pr. dato i motverdimitler uttrykt i norske kroner. Denne tabellen gav på den ene siden oversikt over mottatt hjelp brutt ned på direkte hjelp og teknisk hjelp, samt indirekte

hjelp i form av mottatte trekkrettigheter og utgangsposisjon i Den Europeiske Betalingsunion, og på den andre siden disponeringen av hjelpen.

Tabell 1 nedenfor er hentet fra den siste kvartalsvise orienteringen om “Det europeiske gjenreisningsprogram (ERP)” som kom i Statistiske meldinger nr. 7/1952.

Tabell 1. ERP-tabell: Tildelt økonomisk hjelp pr. 31/3-1952. Millioner US \$

Direkte hjelp fra USA	241,9	
Teknisk hjelp	1,0	
= Sum direkte hjelp		242,9
Trekkrettigheter på andre vesteuropiske land, netto	123,7	
Utgangsstilling i Den Europeiske Betalingsunion	60,0	
= Sum indirekte hjelp		183,7
= Total sum		426,6

Dette var den siste publiseringen fra SSBs side med oversikt over Marshall-hjelpens størrelse uttrykt i US dollar, noe som forklarer hvorfor beløpet ca. US \$ 425 millioner i en del sammenhenger opptrer.

Imidlertid ble det tildelt Marshall-hjelp også etter første kvartal 1952. I ettertid ble det kartlagt tre transaksjoner av direkte hjelp. Det gjelder:

- a) Teknisk hjelp, som ifølge Norges Bank økte til 12,5 millioner kroner, tilsvarende US \$ 1,8 millioner, se Jahn, Eriksen, Munthe (1976). Altså en oppjustering i forhold til Statistiske meldinger 7/1952 på US \$ 0,8 millioner.
- b) Dollarlån i Export/Import Bank Washington på US \$ 1,8 millioner, ved forhøyet støtte til Norge til “erstatning” for Franske fr. i lån til Sunndalsøra Aluminiumsverk, se St.meld. nr.7 (1953).
- c) Tilleggstilddeling av “General Economic Assistance” i 1952, gave US \$ 7,4 millioner og lån 2,4 millioner, tilsammen US \$ 9,8 millioner, se Pharo (1997b).

Det endelige tallet for direkte hjelp kommer dermed opp i $(242,9 + 0,8 + 1,8 + 9,8 =)$ 255,3 millioner US \$. Dette beløpet bekreftes av en amerikansk rapport om Marshallhjelpen, se Agency for International Development (1971), der beløpet for direkte hjelp til Norge er oppgitt til US \$ 255,3 millioner, hvorav gave US \$ 216,1 og lån US \$ 39,2 millioner. Sammen med indirekte hjelp på US \$ 183,7 millioner, når hjelpen til Norge dermed opp i totalt US \$ 439,0 millioner. US \$ 10 millioner av Utgangsstillingen i Den Europeiske Betalingsunion var lån, resten gave. Låneandelen av samlet hjelp var dermed vel 11 prosent eller US \$ 49,2 millioner.

Handelsdepartementets rapporter som lå til grunn for de kvartalsvise ERP-rapportene i Statistiske meldinger, var satt opp i samråd med de amerikanske mottakerne (ECA), og fulgte et mønster med bl.a. de nevnte fire tabellene. Med den første tabellen i rapportene er det lett å følge utviklingen i hele perioden 1948-1952. Derfor presenteres her som tabell 2, den akkumulerte tabellen i den avsluttende rapporten pr. 31. desember 1952, med tilføyelser for transaksjonsbeløp i perioden 1953/55 (se fotnote 3).

Tabell 2. Tildelt økonomisk hjelp. Millioner US \$

	<u>2.kv.48</u>	<u>48/49</u>	<u>49/50</u>	<u>50/51</u>	<u>51/52</u>	<u>52/55</u>	<u>Sum</u>
Direkte hjelp fra USA	20,0	81,1	89,5	46,1	16,8		253,5
Trekkrettigheter på andre vest-europeiske land, netto ²		43,9	79,8				123,7
Utgangsstilling i Den Europeiske Betalingsunion				60,0			60,0
Teknisk hjelp ³			0,3	0,1	0,9	0,5	1,8
Sum	20,0	125,0	169,6	106,2	17,7	0,5	439,0

² De trekkrettigheter som Norge mottok utgjorde brutto 134,6 millioner US dollar. Samtidig ytet Norge trekkrettigheter til andre land for et samlet beløp av 10,9 millioner US dollar.

³ Den tekniske hjelpen ble vesentlig anvendt til å sende studiegrupper til USA, til å hente amerikanske eksperter til Norge og til anskaffelse av vitenskaplig utstyr. For en vesentlig del av denne hjelpen frafalt MSA kravet om at det skal avsettes motverdmidler. Det beløp som er oppført under "Teknisk hjelp (gave)" i tabell 4 omfatter bare den del av den tekniske hjelpen som det pr. 31/12-1952 var innbetalt motverdmidler for. Teknisk hjelp fortsatte til 1955 og kom opp i US dollar 1,8 millioner, og 0,4 millioner f.o.m. 1953 er i tabellen henført til perioden 1952-55.

Summen av utstedte kjøpetillatelser (tabell 2 i den opprinnelige rapporten) var 31. desember 1952 kommet opp i 100 % av den tildelte direkte hjelpen på US \$ 253,5 millioner. Av dette beløpet var varer tilsvarende 97 % ankommet Norge ved utgangen av 1952.

Tabell 3, som også er hentet fra Handelsdepartementets rapport pr. 31/12-1952, viser vareverdier i millioner US \$ under direkte hjelp, som var ankommet ved utgangen av 1952.

Tabell 3. Direkte hjelp. Varer ankommet til Norge pr. 31/12-1952. Millioner US\$

Korn, mel og kullhydrater	70,0
Fett og oljer	11,7
Eggehvitekraftfór	5,6
Råtobakk	15,7
Sukker	2,8
Mineraloljeprodukter	43,3
Kull	0,3
Spinnestoffer	4,1
Garn og tråd	2,4
Tøyer og andre tekstilvarer	9,7
Ikke-jernholdige metaller	6,5
Jern og stål	31,0
Maskiner og apparater	27,0
Transportmidler	4,1
Malmer	1,9
Ikke-metalliske mineraler	1,2
Kjemikalier	2,7
Oversjøiske tresorter	1,1
Huder, skinn og lær	0,4
Gummiprodukter	0,5
Sjøfrakter, bunkers	3,4
Forskjellige varer	0,3
Sum	245,7

Punkt b) i oversikten over tilleggsbeløp ovenfor (se s. 10) krever en spesiell omtale:

ECA (senere MSA) disponerte en viss andel av motverdimidlene av gaveandelen av den direkte hjelpen til dekning av ulike former for utgifter på amerikansk side med koordinering og administrasjon av Marshallhjelpen. Noe av disse midlene ble benyttet som finansieringskilde for det lånet som ble gitt av USA til Norge til oppbygging av aluminiumsverket på Sunndalsøra⁴. Av den grunn har lånet til Sunndalsøra i en del sammenhenger blitt presentert sammen med den egentlige Marshallhjelpen.

Låneavtalen om Sunndalsøra ble inngått 25. juli 1951, og omfattet også lån i lokal valuta fra ECA/MSA-kontoer i Vest-Tyskland, Storbritannia, Danmark og Østerrike til kjøp av maskiner og utstyr til verket. Samlet lånebeløp skulle ikke overskride motverdien av 170 millioner norske kroner, i størrelse svarende til US \$ 22 millioner. Verket ble reist på rekordtid og det ble ikke nødvendig å låne mer enn 161 av de 170 millioner kroner. Lånet skulle ifølge avtalen tilbakebetales med 7800 tonn aluminium over 10 år fra 1954. Metallprisene steg imidlertid og lånet var tilbakebetalt i løpet av seks år.

Tabell 4 er en revidert utgave av tilsvarende tabell i Handelsdepartementets rapport pr. 31.12.1952, der det er gjort tilføyelse av hele fotnote 6 pr. september 1998.

Basert på Handelsdepartementets siste rapport pr. 31.12.1952, er det nedenfor også stilt opp en justert ERP-tabell uttrykt i US dollar (tabell 5).

2.3 Nærmere om Marshallhjelpen og lånet til aluminiumsverket på Sunndalsøra.

Det er tidligere nevnt at det lånet som ble gitt av USA til oppbygging av et aluminiumsverk på Sunndalsøra, i enkelte sammenhenger har blitt framstilt som en del av Marshallhjelpen, se f.eks. Pharo (1997a). Her er den totale hjelpen oppgitt til US \$ 460 millioner.

I fotnote 6) i tabell 4 er det redegjort for at MSA's betydelige lån i norske kroner og andre lokale europeiske valutaer mot tilbakebetaling i aluminium ikke er identisk med låneandelen under direkte og indirekte Marshallhjelp til Norge.

Beløpet på US \$ 460 millioner fremkommer når Sunndalsøra-lånet omregnes til dollar og plusses på Marshallhjelpen. Det har visstnok sitt utspring i en rapport fra

⁴ Detaljer om lånet til Sunndalsøra finnes i flere Stortingsdokumenter og et greit sammendrag er gitt i St.prp. nr. 123 (1951), side 10-11.

Tabell 4. Oversikt over hjelp, bokført i Norges Bank pr. 31. desember 1952. Kroner.

<u>Mottatt brutto hjelp</u>			
Direkte hjelp			
a) Gave		1 361 571 155	
b) Lån		203 697 312	
Teknisk hjelp (gave)		2 753 711	
Mottatte trekkrettigheter (gave)		796 385 078	
Utgangsstilling i Den Europeiske Betalingsunion			
a) Gave		357 143 000	
b) Lån		71 428 600	
	Sum		2 792 978 856
<u>Disponering</u>			
Trekkrettigheter som Norge har gitt andre land		67 603 886	
Overføringer til MSA ⁵			
Allerede overført	120 299 339 ⁶		
Ennå ikke overført	1 066 105	121 365 444	
Forsendelsesutgifter i Norge		214 909	
Nyttet til nedskrivning av Okkupasjonskontoen		1 931 000 000	
Overført til konto for investering og forsvarstiltak		83 000 000	
Overført til Statens reguleringskonto		173 697 300	
Overført til konto for MSA-lånemidler		30 000 012	
Overført til separatkonto		71 428 600	
Ennå ikke disponert		284 757 476	
Balanse		29 911 229	
	Sum		2 792 978 856

⁵ MSA=Mutual Security Agency (tidligere ECA=Economic Cooperation Administration)

⁶ Disse vel 120 millioner kroner i motverdimitler - se avsnitt 1.4 samt punkt b) side 10 - er det MSA benytter som finansieringskilde for det nevnte lånet på kr. 71 350 000 til Sunndalsøra. Dette gjelder således lånemidler som ikke er identiske med de i alt US\$ 39,2 millioner av den direkte dollarhjelpen til Norge, jfr. kroneverdien av tre av posteringene i disponeringskolonnen. Disponeringen av lånemidlene i samband med aluminiumsverket faller så å si i sin helhet etter utløpet av Marshallhjelp perioden 1948-1952.

Tabell 5. Justert ERP-tabell: Tildelt økonomisk hjelp. Millioner US \$

Direkte hjelp fra USA	253,5	
Teknisk hjelp	1,8	
= Sum direkte hjelp		255,3
Trekkrettigheter på andre vesteuropeiske land, netto	123,7	
Utgangsstilling i Den Europeiske Betalingsunion	60,0	
= Sum indirekte hjelp		183,7
= Total sum		439,0

Handelsdepartementet per 30. juni 1954, da låneprovenyet var disponert og verket reist. Her er vareleveransene til Sunndalsøra registrert etter samme mønster som de ble under Marshallhjelpen. De er omregnet i dollar og fordelt på samme varegrupper som dollarleveransene ble.

Den amerikanske mottakeren av rapporten - Foreign Operations Administration (FOA), etterfølger av ECA/MSA - var fullstendig klar over at rapporten som ble sendt FOA i september 1954 gjaldt leveransene til Sunndalsøra, da selve Marshallhjelpen var avsluttet desember 1952.

At rapporteringen ble foretatt på denne måten har sammenheng med at betingelsene ved dette lånet fulgte samme bilaterale avtale med USA som omtalt under avsnitt 1.4 ovenfor. For disponeringen av lokale valutaer gjaldt en annen av avtalens artikler.

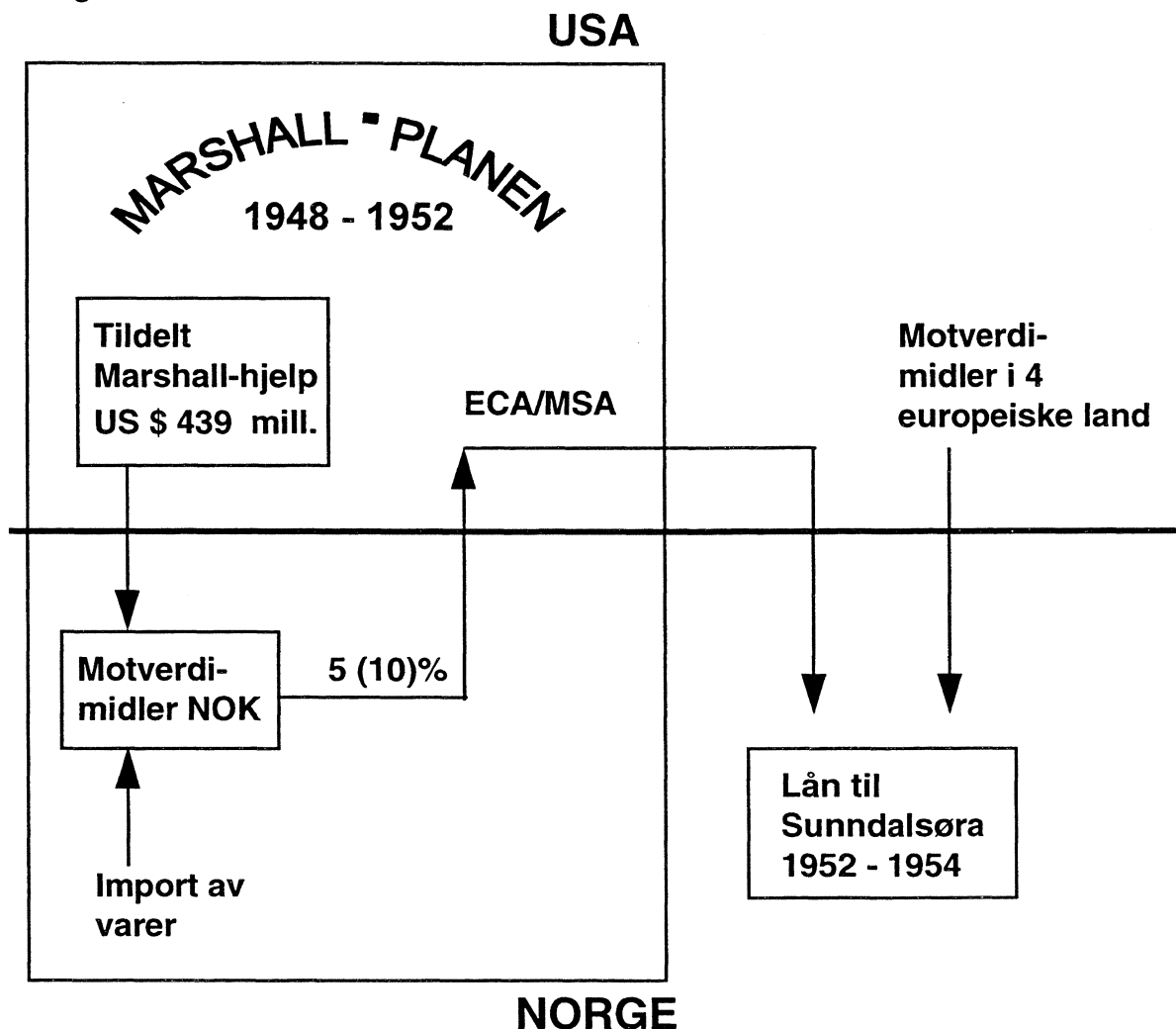
I amerikansk statistikk over Marshallhjelpen til Norge forekommer ikke lånet til Sunndalsøra (bortsett fra at US \$ 1,8 millioner av tildelingen av hjelpen for 1951/52 til Norge kom til erstatning for at Frankrike ikke ønsket å delta i lånet med motverdmidler i franske Frcs).

Det vil kunne skape forvirring i eventuell fremtidig forskning om Marshallhjelpen å plusse det omregnede beløp US \$ 22 millioner på låneandelen på US \$ 39,2 millioner, og operere med en låneandel på US \$ 61 millioner i den direkte hjelpen til Norge.

Eller sagt på en annen måte: å plusse 22 millioner på US \$ 439 millioner blir dobbeltregning.

Figur 1 illustrerer forholdet mellom Marshallhjelpen og lånet til oppbygging av aluminiumsverket på Sunndalsøra.

Figur 1.

2.4 Marshallplanen og utviklingen av nasjonalregnskapet

Som nevnt var en av betingelsene USA stilte de europeiske landene overfor, at de skulle samarbeide om en felles plan for utnyttelsen av midlene som ble stilt til rådighet. En forutsetning for en slik plan var sammenlignbar statistikk over den økonomiske status og utvikling i de enkelte landene. Dette virket som et forsterket press på landene til å bygge opp sine respektive nasjonalregnskap på sammenlignbar form. Dette avdekket behovet for internasjonale retningslinjer for hvordan slike nasjonalregnskaper burde utformes.⁷

⁷ Arbeidet med internasjonale definisjoner og prinsipper, og ikke minst nasjonal implementering av disse, viste seg å være tidkrevende. Nasjonalregnskapstall ble derfor ikke benyttet direkte i fordelingen av hjelpen fra USA.

I Norge hadde det i flere år vært en del aktivitet knyttet til oppbygging av nasjonalregnskapet. På den teoretiske siden foregikk det allerede på 1930-tallet arbeid ved Universitetet i Oslo under ledelse av professor Ragnar Frisch. På det empiriske plan ble det i 1943 satt i gang et arbeid i SSB som fikk stor betydning. Bakgrunnen for prosjektet var noe spesiell. SSB fikk i oppdrag av okkupasjonsmyndighetene å gi et overslag over størrelsen på et eventuelt erstatningskrav som kunne reises overfor England som følge av krigen i Norge! Uoffisielt gikk i imidlertid SSB igang med å beregne bl.a. kostnadene ved den tyske okkupasjonen av Norge.

Resultatene av beregningene ble publisert i 1946 i serien Norges Offisielle Statistikk med tittelen “Nasjonalinntekten i Norge 1935-1943”, SSB (1946)⁸. I den finnes en systematisering av statistikk over økonomiske forhold som pekte framover mot et nasjonalregnskap slik vi i ettertid har lært det å kjenne.

Også nasjonalbudsjettet, som ble stilt opp for første gang i 1946, pekte i samme retning. Her ble de offentlige økonomiske tiltakene sett i sammenheng med annen økonomisk aktivitet, innefor et sett med konsistente begrepsmessige rammer.

De klare behovene for internasjonal samordning gjorde at OEEC høsten 1949 opprettet en egen utviklingsenhet, “OEEC National Accounts Research Unit” (NARU) i Cambridge England, med oppdrag å frambringe et oversiktlig nasjonalregnskapssystem som medlemslandene kunne ta i bruk. Enheten ble ledet av Richard Stone⁹ og en av de første som ble ansatt i forskningsgruppen var Odd Aukrust. Blant andre medarbeidere var Jan Marczewski fra Frankrike og Kurt Hansen fra Danmark. Aukrust var med på å utarbeide forslag til et nasjonalregnskapssystem som i utgangspunktet bar i seg norsk og skandinavisk tankegang, med vekt på beskrivelse av realøkonomiske forhold.

Det endelige utkastet fra enheten var imidlertid i langt større grad preget av Stone og den angloamerikanske innfallsvinkelen til nasjonalregnskapet. Der var realøkonomien tonet ned til fordel for en detaljert beskrivelse av finansielle forhold; eller med Aukrusts egne ord: “...en karikatur av et nasjonalregnskap hvor rente- og fortjenestestrømmer ble beskrevet i stor detalj, mens realøkonomien var behandlet ytterst summarisk. Dette kunne umulig være hva OEEC-landene trengte nå under gjenoppbyggingen” (Aukrust, 1993, side 19).

⁸ Prosjektet ble utført av Petter Jakob Bjerve, Eivind Erichsen, Stein Johnsen, Ole David Koht Nordby og Frøistein Wedervang.

⁹ Richard Stone mottok i 1984 Nobelprisen i økonomi, begrunnet bl.a. med hans innsats for utviklingen av nasjonalregnskapet.

Den endelige utformingen av OEECs system ble et kompromiss mellom de to skolene, men der det etter norske og skandinaviske meninger fortsatt var en ubalanse i realøkonomiens disfavør. FN vedtok et nærmest identisk system i 1954. Først ved revisjonen av FNs system i 1968 fikk de norske og skandinaviske synspunktene gjennomslag, med integrasjon av detaljerte produktstrømmer og klare tilknytningspunkter til kryssløpstabeller og -analyse.

I utviklingen av nasjonalregnskapet som fulgte videre, har hensynet til behovet for sammenlignbarhet mellom land stått sentralt. En illustrasjon på viktigheten av dette er EUs direkte bruk av nasjonalregnskapsdata som skattegrunnlag, og statistikken er av den grunn underlagt en nøye kontroll i regi av EUs sentrale statistikkbyrå, Eurostat¹⁰. Både Marshall-planen og EUs finansieringsbehov er således eksempler på internasjonale forhold som har påvirket utformingen av nasjonalregnskapet.

¹⁰ Også Norge er, gjennom EØS-avtalen, underlagt samme kontroll.

Referanser:

- Aukrust, Odd (1993): I sosialøkonomiens tjeneste - streiftog i politikk og forskning. Statistisk sentralbyrå. Oslo-Kongsvinger.
- Agency for International Development (1971): “*Marshall Plan. Obligations for economic assistance under the European Recovery Programme*”. Washington.
- Bjerve, Petter Jacob (1991): “Korfor fekk vi nasjonalbudsjettet?”, *Norsk Økonomisk Tidsskrift*, 105.
- Erichsen, E. (1987): “*Marshall-hjelpen*”, upublisert notat.
- Erichsen, M.Hertzberg (1997/98): Brev og upubliserte notater.
- Handelsdepartementet (1953): “*Rapport om den økonomiske utvikling i Norge inntil 31. desember 1952.*”Oslo.
- Jahn, G., A.K. Eriksen og P. Munthe (1966): Norges Bank gjennom 150 år., Norges Bank. Oslo.
- Pharo, Helge Ø. (1997a): “*Norge og Marshallplanen*”, Atlanterhavskommiteens serie nr. 198. Oslo.
- Pharo, Helge Ø. (1977b) “*Norway, the United States and the Marshall plan, 1947-52*”, in Explorations in OEEC history. OECD. Paris
- Sommerfelt, Chr. (1997): Sendemann, Schibsted Forlag. Oslo.
- Statistisk sentralbyrå (1946): “*Nasjonalinntekten i Norge 1935-1943. Realkapitalen 1939 og kapitalreduksjonen under krigen. Okkupasjonskostnadene*”. NOS X 102. Oslo.
- Statistisk sentralbyrå: Statistiske meddelelser/meldinger 1949-1955.

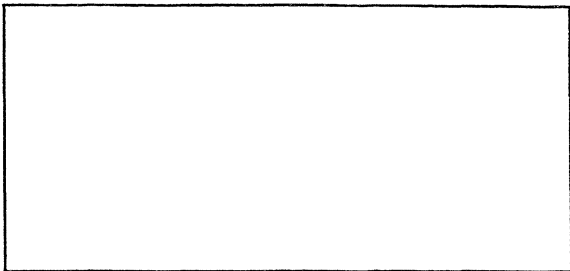
St.meld. nr. 7 (1953): *“Om endringer i avtale mellom den Norske Stat og Amerikas Forente Stater om lån til finansiering av aluminiumsverk på Sunndalsøra og leveranse av aluminium i samband med dette.”*
Industridepartementet.

St.prp. nr. 123 (1951): *“Om bemyndigelse for Industridepartementet til på Den Norske Stats vegne å inngå avtale med Amerikas Forente Stater om lån til finansiering av planlagt aluminiumsverk på Sunndalsøra, og leveranse av aluminium i samband med dette.”*
Industri-, håndverk-, og skipsfartsdepartementet.

De sist utgitte publikasjonene i serien Notater

- 98/45 L. Aaram og Ø. Skullerud: Statistikk over emballasjeavfall: Utpøving av metode og foreløpige resultater. 32s.
- 98/46 L-C. Zhang: Empirisk imputering: En ny metode for å behandle tilfeldig partielt frafall. 20s.
- 98/47 L. Dalen, P.M. Bergh, J-A. Sigstad Lie og A. Vedø: Energibruk i næringsbygg 1995-1997. 69s.
- 98/48 B. Strand og H. Utne: FoB2000: Rapport fra seminar 12. mars 1998 om arbeidsmarkedsdelen i Folke- og boligtellingen 2000. 33s.
- 98/49 N.Ø. Mæhle og K. Nyborg: Energibruk og utslipp til luft i norsk produksjon: Direkte og indirekte virkninger. 23s.
- 98/50 T. Eidem og J. Lajord: FD-Trygd. Dokumentasjonsrapport: Utdanning 1992-1993. 87s.
- 98/51 A. Bjerkestrand og S. Fjeld: Regnskapsstatistikk for aksjeselskaper 1996: Dokumentasjon. 34s.
- 98/52 G. Haakonsen, S. Holtskog og B. Tornsjø: Energibruk og utslipp til luft i Oslo, Drammen, Bergen og Trondheim 1995. 57s.
- 98/53 E. Holmøy: Hvordan generelle likevekts-effekter bidrar til prisfølsomheten i den norske el-etterspørselen: Dokumentasjon av beregningsrutiner. 33s.
- 98/54 F.R. Aune, T. Bye, M.I. Hansen og T.A. Johnsen: Kraftpris og skyggepris på CO₂ - utslipp i Norge til 2027. 13s.
- 98/55 S. Blom: Holdning til innvandrere og innvandringspolitikk: Spørsmål i SSBs omnibus i mai/juni 1998. 34s.
- 98/56 K. Bjønnes og B.R. Joneid: FD - Trygd. Dokumentasjonsrapport: Foreløpig utførestønad, 1992-1993. 34s.
- 98/57 T. Bye: Fleksibel gjennomføring av en klimaavtale. 27s.
- 98/58 K.J. Einarsen (red.): Arbeidsutvalgets evaluering av faktaark for FylkesKOSTRA-utdanning: 1. tertial 1998. Sør-Trøndelag fylkeskommune. 33s.
- 98/59 I. Øyangen: Inntekts- og formueundersøkelsen 1997: Dokumentasjonsrapport. 23s.
- 98/60 B. Olsen og I. Tuveng: Utvalgsundersøkelsen om sykefravær, 1-3 dager for 3. kvartal 1997: Dokumentasjon. 19s.
- 98/61 E. Rønning: Barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og økonomi før innføring av kontantstøtte: Hovedresultater og dokumentasjon. 138s.
- 98/62 A.G. Hustoft: Forslag til ny regional inndeling: Etablering av publiseringsnivå mellom fylke og kommune. 61s.
- 98/63 H.M. Edvardsen: Fylkesfordelt nasjonalregnskap 1993: Resultater og metoder. 30s.
- 98/65 T. Vogt: Næringslivets kostnader ved lover og regelverk: Dokumentasjonsrapport. 34s.
- 98/66 M. Sjøberg: Omsettelege kvotar og internasjonale miljøavtaler. 15s.
- 98/67 J. Lindstrøm: Dokumentasjon: Kvartalsvis kraftprisstatistikk. 44s.
- 98/68 P. Schøning: Oppsummering av høring angående metode for tettstedavgrensing 1998. 53s.
- 98/69 J. I. Røstadsand: Husholdningssektoren i nasjonalregnskapet: Sektorer og undergrupper. 18s.
- 98/70 E. Skaansar: Nasjonalregnskap: Beregning av næringene for elektrisitet og fjernvarme. 32s.
- 98/71 K.J. Einarsen, A.B. Skara og C.B. Strand: Faktaark for FylkesKOSTRA-utdanning. 2. tertial 1998. Sør-Trøndelag fylkeskommune. Nøkkeltall med indikatorer for: Prioriteringer og ressursbruk, Dekningsgrad, Produktivitet og kvalitet. 36s.
- 98/72 B. Koth og K-A. Hovland: Foreldrebetalingundersøkelse. Rapport om betaling for heldagsopphold i kommunale og private barnehager 2. halvår 1998. 37s.

Notater

Tillatelse nr.
159 000/502

B *Returadresse:*
Statistisk sentralbyrå
Postboks 8131 Dep.
N-0033 Oslo

Statistisk sentralbyrå

Oslo:
Postboks 8131 Dep.
0033 Oslo

Telefon: 22 86 45 00
Telefaks: 22 86 49 73

Kongsvinger:
Postboks 1260
2201 Kongsvinger

Telefon: 62 88 50 00
Telefaks: 62 88 50 30

ISSN 0806-3745

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway